

OTTO WALTER IN ATHEN

ALEXANDRA KANKELEIT - WALTER GAUSS

Bisher unerschlossene Dokumente aus deutschen, österreichischen und US-amerikanischen Archiven geben neue Einblicke in das Leben und Wirken von Otto Walter (1882–1965), dem Direktor (Erster Sekretär) des Österreichischen Archäologischen Instituts (ÖAI) in Athen 1921–1938 und zweiten Direktors am Deutschen Archäologischen Instituts (DAI) Athen 1938–1944. Für einen Zeitraum von über 50 Jahren vermitteln Briefe, Zeitungsartikel, Photos und Notizen das Bild einer liberalen, willensstarken und weltoffenen Persönlichkeit. In der spannungsgeladenen, von zwei Weltkriegen geprägten Zeit der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts galt O. Walter vielen Menschen in Athen als Respekts- und Vertrauensperson, die zwischen Völkern, Nationen, Religionen und unterschiedlichen politischen Strömungen zu vermitteln versuchte. Ausgehend von dem neuentdeckten Material sollen hier einige Etappen aus Walters Leben in Athen skizziert werden (**Abb. 8–11**).

Nach dem Abschluss seines Studiums der Rechtswissenschaften und der Archäologie kam O. Walter 1908 als Stipendiat des ÖAI nach Athen. Von Anfang an pflegte er einen regen Kontakt zu seinen Kollegen am DAI Athen und nahm unter anderem an den legendären Reisen von Wilhelm Dörpfeld, dem langjährigen Direktor des DAI, auf dem griechischen Festland und den Inseln teil.

Seit 1911 leitete O. Walter die Ausgrabungen in der antiken Stadt Elis, wo er durch die Entdeckung des großen Theaters 1914 in Archäologenkreisen schlagartig berühmt wurde (→ **31. 35**). Ein weiterer Glückstreffer war der 1916 in Aigeira gefundene überlebensgroße Zeuskopf, der sich heute im Archäologischen Nationalmuseum in Athen befindet (**Abb. 2, → 20. 23**).

Neben seiner wissenschaftlichen Tätigkeit engagierte sich Walter auch in verschiedenen deutschsprachigen Institutionen von Athen. Dazu zählten insbesondere die Deutsche Schule und die Deutsche Evangelische Kirche in Athen sowie die deutsche Gesellschaft ‚Philadelphia‘, ein bereits seit 1837 bestehender Verein zur Pflege der deutsch-griechischen Beziehungen.

Von 1914 bis zur Ausweisung österreichischer Beamter aus Griechenland durch die Entente im November 1916 unterstützte Walter gemeinsam mit Georg Karo, dem sehr geschätzten Kollegen und damaligen Direktor des DAI Athen, als Lehrer die Deutsche Schule Athen, die kriegsbedingt unter großem Personalmangel zu leiden hatte. Danach hielt er sich in Smyrna auf, dem heutigen Izmir (Türkei), wo er die Griechin Olga Sakkopoulou kennenlernte, die er 1918 heiratete. Nach ihrer gemeinsamen Rückkehr nach Athen im Jahr 1921 leitete Walter die wiedereröffnete Athener Zweigstelle und vertrat in Personalunion

Ο ΟΤΤΟ WALTER ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

ALEXANDRA KANKELEIT - WALTER GAUSS

Άγνωστα μέχρι σήμερα έγγραφα από γερμανικά, αυστριακά και αμερικανικά αρχεία παρέχουν τώρα νέες πληροφορίες για τη ζωή και το έργο του Otto Walter (1882-1965), διευθυντή («Α΄ Γραμματέα») του Αυστριακού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου (AAI) Αθηνών από το 1921 ως το 1938 και Β΄ Διευθυντή του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου (ΓAI) Αθηνών από το 1938 ως το 1944. Για διάστημα μεγαλύτερο από 50 χρόνια, οι επιστολές, τα άρθρα εφημερίδων, οι φωτογραφίες και οι σημειώσεις σκιαγραφούν την εικόνα μιας φιλελεύθερης και κοσμοπολίτικης προσωπικότητας με ισχυρή θέληση. Στην ταραχώδη εποχή του πρώτου μισού του 20ού αιώνα, που σημαδεύτηκε από δύο παγκόσμιους πολέμους, ο O. Walter θεωρείτο για πολλούς ανθρώπους στην Αθήνα αξιοσέβαστο άτομο και πρόσωπο εμπιστοσύνης, το οποίο προσπαθούσε να μεσολαβήσει μεταξύ λαών, εθνών, θρησκειών και διαφορετικών πολιτικών ρευμάτων. Με βάση το υλικό που ανακαλύφθηκε πρόσφατα θα επιχειρηθεί εδώ μια σκιαγράφηση κάποιων σταθμών στη ζωή του Walter στην Αθήνα (**Εικ. 8-11**).

Αφού ολοκλήρωσε τις σπουδές του στα νομικά και την αρχαιολογία, ο O. Walter ήρθε στην Αθήνα το 1908 ως υπότροφος του AAI. Από την αρχή διατήρησε στενή επαφή με τους συναδέλφους του στο ΓAI Αθηνών και συμμετείχε, μεταξύ άλλων, στις θρυλικές περιηγήσεις που διοργάνωνε

στην ηπειρωτική Ελλάδα και στα νησιά ο επί σειρά ετών διευθυντής του ΓAI Wilhelm Dörpfeld.

Ο O. Walter διηύθυνε από το 1911 τις ανασκαφές στην αρχαία πόλη της Ήλιδας. Εκεί ανακάλυψε το μεγάλο θέατρο το 1914, γεγονός που τον έκανε αμέσως διάσημο στους αρχαιολογικούς κύκλους (→ **31. 35**). Άλλη μια επιτυχία υπήρξε η αποκάλυψη της υπερφυσικής κεφαλής ενός αγάλματος του Διός το 1916 στην Αίγυρα: το εύρημα εκτίθεται σήμερα στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο στην Αθήνα (**Εικ. 2, → 20. 23**).

Εκτός από την επιστημονική του δραστηριότητα, ο Walter διαδραμάτισε επίσης ενεργό ρόλο σε διάφορους γερμανόφωνους θεσμούς της Αθήνας, και συγκεκριμένα στη Γερμανική Σχολή και τη Γερμανική Ευαγγελική Εκκλησία της Αθήνας, αλλά και στον γερμανικό σύλλογο «Φιλαδέλφεια», ο οποίος καλλιεργεί και προωθεί τις ελληνογερμανικές σχέσεις από το 1837.

Από το 1914 έως την επιβεβλημένη από την Αντάντ απέλαση των Αυστριακών υπαλλήλων από την Ελλάδα τον Νοέμβριο του 1916, ο Walter στήριξε τη Γερμανική Σχολή Αθηνών από κοινού με τον Georg Karo, συνάδελφό του που έχαιρε μεγάλης εκτίμησης και τότε διευθυντή του ΓAI Αθηνών, αναλαμβάνοντας ρόλο καθηγητή, καθώς εξαιτίας του πολέμου υπήρχε σοβαρή έλλειψη διδακτικού προσωπικού. Αργότερα έζησε για ένα διάστημα στη Σμύρνη, το σημερινό Izmir

zunächst als Honorar- und später als Generalkonsul bis 1934 österreichische Interessen in Griechenland – eine Tätigkeit, die wenig Zeit für wissenschaftliche Interessen ließ, wie er mehrfach in seiner Korrespondenz bemerkte.

1922 versuchte Walter eine österreichische Sektion in der ‚Philadelphia‘ zu gründen, stieß aber mit diesem Vorschlag bei der Mehrheit der in Griechenland lebenden Österreicher auf einen unüberwindbaren Widerstand: „Man erklärte ihm rund heraus, dass man mit der deutschen Kolonie Athens nichts zu tun haben wolle, und zwar war der Widerstand aufseiten der sozialistisch gesinnten Arbeiter eher noch grösser als bei den Schwarzgelben. Besonders diejenigen unter den Gründern, die während des Krieges Soldaten gewesen waren, liessen sich dahin aus, dass sie sich während des Krieges zur Genüge wegen ihrer militärischen

Unbrauchbarkeit von den Deutschen hätten beschimpfen lassen, sie wollten derartige Bemerkungen jetzt nicht auch noch im Auslande zu hören bekommen.“ (Quelle 1)

Trotz dieser Spannungen scheint der Austausch zwischen den in Griechenland ansässigen deutschen und österreichischen Archäologen sehr fruchtbar gewesen zu sein. So wurde Walters wissenschaftliche Tätigkeit in einem Zeitungsartikel von 1930 in einer Reihe mit der seiner deutschen Kollegen gewürdigt.

Über Otto Walters Aktivitäten während der 1930er Jahre erfahren wir aus einem Schreiben vom 18. 3. 1938, das er einem Mitarbeiter der deutschen Botschaft übergab und in einer Abschrift auch Walther Wrede, dem Direktor des DAI Athen. Hierin berichtet O. Walter, dass er sein Engagement für die Kirchengemeinde, den ‚Philadelphia‘-Verein und den deutschen Schulverein

της Τουρκίας, όπου γνώρισε την Ελληνίδα Όλγα Σακκοπούλου, με την οποία παντρεύτηκε το 1918. Μετά την επιστροφή τους στην Αθήνα το 1921, ο Walter διύθυσε το Παράρτημα Αθηνών, το οποίο επαναλειτούργουσε πλέον, και ταυτόχρονα εκπροσωπούσε αυστριακά συμφέροντα στην Ελλάδα μέχρι το 1934, αρχικά ως επίτιμος πρόξενος και στη συνέχεια ως γενικός πρόξενος - μια δραστηριότητα που του άφηνε λίγο χρόνο για τα επιστημονικά του ενδιαφέροντα, όπως σημειώνει ο ίδιος πολλές φορές στην αλληλογραφία του.

Το 1922 ο Walter προσπάθησε να ιδρύσει ένα αυστριακό τμήμα στον σύλλογο «Φιλαδέλφεια», όμως η πρότασή του συνάντησε σθεναρή αντίσταση από την πλευρά της πλειονότητας των Αυστριακών που ζούσαν στην Ελλάδα: «Του εξήγησαν χωρίς περιστροφές ότι δεν ήθελαν να έχουν καμία σχέση με τη γερμανική αποικία των Αθηνών, και μάλιστα η αντίσταση από την

πλευρά των εργατών σοσιαλιστικών φρονημάτων ήταν ακόμα μεγαλύτερη από εκείνη που προέβλεπαν οι μαυροκίτρινοι υποστηρικτές της μοναρχίας. Ιδίως όσοι από τους παλαιότερους είχαν υπηρετήσει ως στρατιώτες στον πόλεμο διαμαρτυρήθηκαν, προβάλλοντας ως επιχείρημα ότι κατά τη διάρκεια του πολέμου είχαν ήδη υποστεί αρκετές προσβολές από τους Γερμανούς για τη στρατιωτική ανικανότητά τους και δεν ήθελαν σε καμία περίπτωση να αναγκαστούν να ακούσουν τέτοιου είδους σχόλια και στο εξωτερικό.» (Πηγή 1)

Abb. 8-9: Postkarte von Otto Walter an Peter Goessler aus Anlass dessen Nachrufs auf W. Dörfelfeld, 22. 7. 1940. Die Vorderseite zeigt das Gebäude des ÖAI in Athen von der Seite der Leoforos Alexandras (links)

Εικ. 8-9: Καρτ ποστάλ του Otto Walter προς τον Peter Goessler, με αφορμή τη νεκρολογία του τελευταίου προς τιμήν του W. Dörfelfeld, 22. 7. 1940. Η μπροστινή όψη απεικονίζει το κτίριο του ΑΑΙ στην Αθήνα από την πλευρά της Λεωφόρου Αλεξάνδρας (αριστερά)

aufgrund einer 1933 erteilten Weisung aus Wien beenden musste. Zudem hält der lapidar fest: „Als österreichischer Beamter trat ich in die Vaterländische Front am 3. 5. 1934 ein.“ (Quelle 2) Der Beitritt Walters erfolgte damit nur wenige Tage nach Verabschiedung der neuen österreichischen Verfassung am 1. 5. 1934, mit der die Republik zum ‚autoritären Ständestaat‘ wurde und die ‚Vaterländische Front‘ als politische Bewegung eine Monopolstellung erlangte. Bereits davor dürfte auf öffentlich Bedienstete Druck ausgeübt worden sein, der ‚Vaterländischen Front‘ beizutreten,

Abb. 10: Ausflug von Otto Walter mit seiner Frau Olga, Wilhelm Dörpfeld und Unbekanntem. Das Auto ist vermutlich ein Wanderer (genannt ‚Puppchen‘), der seit 1912 in Chemnitz produziert wurde

Εικ. 10: Εκδρομή του Otto Walter και της συζύγου του Όλγας με τον Wilhelm Dörpfeld και άγνωστο πρόσωπο. Το αυτοκίνητο είναι πιθανόν μοντέλο της μάρκας Wanderer (το αποκαλούμενο και «Puppchen»), το οποίο παραγόταν στην πόλη Chemnitz από το 1912

wie etwa ein Erlass von Anfang 1934 zeigt, der den Beitritt aller Lehrer forderte.

Vorwürfe über O. Walters angeblich unpatriotische Gesinnung in seiner Eigenschaft als Generalkonsul veranlassten den österreichischen Gesandten in Athen am 21. 5. 1934 zu einer aufschlussreichen Stellungnahme an das Bundeskanzleramt in Wien. In dem umfangreichen Schreiben, das sich heute im österreichischen Staatsarchiv befindet, schildert der Gesandte, dass O. Walter seiner Einschätzung nach „[...] konservative autoritäre Regime ablehne, stark links liberal orientiert sei und damit eine tiefergehende deutsch nationale Gesinnung verbinde, die ihm die Tätigkeit der vaterländischen Front sehr unsympathisch macht. Dr. Walter scheint sich, wenigstens nach seinen Äußerungen mir gegenüber, eine ausgesprochen atheistische großdeutsch freizügige Studentenmentalität

Παρά τις εντάσεις αυτές, η ανταλλαγή απόψεων μεταξύ των Γερμανών και Αυστριακών αρχαιολόγων που ζούσαν στην Ελλάδα φαίνεται ότι ήταν ιδιαίτερα εποικοδομητική. Σε ένα άρθρο εφημερίδας το 1930, για παράδειγμα, οι επιτυχίες του Walter αναγνωρίζονται ως ισάξιες με εκείνες των Γερμανών συναδέλφων του.

Για τη δράση του Otto Walter κατά τη δεκαετία του 1930 αντλούμε πληροφορίες από μια επιστολή της 18. 3. 1938, την οποία επέδωσε σε στέλεχος της Γερμανικής Πρεσβείας, ενώ αντίγραφο της έλαβε επίσης ο διευθυντής του ΓΑΙ Αθηνών Walther Wrede. Σε εκείνη την επιστολή ο O. Walter αναφέρει ότι πρέπει να αναστείλει την άσκηση των καθηκόντων του στην ενορία της εκκλησίας, τον σύλλογο «Φιλαδέλφεια» και τον γερμανικό Σχολικό Σύλλογο εξαιτίας μιας εντολής που εκδόθηκε από τη Βιέννη το 1933. Σημειώνει, επιπλέον, με λακωνικό τρόπο:

«Ως Αυστριακός δημόσιος υπάλληλος προσχώρησα στην οργάνωση «Πατριωτικό Μέτωπο» (Vaterländische Front) στις 3. 5. 1934.» (Πηγή 2) Η προσχώρηση του Walter συντελέστηκε, επομένως, μόλις λίγες ημέρες μετά τη θέσπιση του νέου συντάγματος της Αυστρίας της 1. 5. 1934, με το οποίο η Δημοκρατία της Αυστρίας μετατρεπόταν σε «αυταρχικό συντεχνιακό κράτος» και το «Πατριωτικό Μέτωπο» ως πολιτικό κίνημα αποκτούσε πλέον μονοπωλιακή θέση. Οι δημόσιοι υπάλληλοι πρέπει να είχαν δεχτεί πιέσεις ακόμη νωρίτερα με σκοπό την ένταξή τους στο

Abb. 11: Otto und Olga Walter vermutlich vor ihrem Sommerhaus in Voula. Bei dem Auto handelt es sich um ein Adler ‚Diplomat‘ Cabriolet, das seit 1934 in Frankfurt am Main produziert wurde

Εικ. 11: Ο Otto και η Όλγα Walter, πιθανόν μπροστά από το εξοχικό τους στη Βούλα. Το μοντέλο του αυτοκινήτου είναι το Adler «Diplomat» Cabriolet, το οποίο κατασκευαζόταν από το 1934 στη Φρανκφούρτη

vermutlich seit seinen Jugendjahren unverändert bewahrt zu haben.“ (**Quelle 3**)

Eine Mitgliedschaft in der Nationalsozialistischen Deutschen Arbeiterpartei (NSDAP) oder einer ihrer Vorfeldorganisationen hat O. Walter nach eigener Darstellung immer abgelehnt, worin er einen Grund für berufliche Zurücksetzungen und Nichtbeförderung während seiner Tätigkeit am DAI sah. Auch unsere bisherigen Recherchen erbrachten keinen Hinweis auf eine Parteizugehörigkeit O. Walters.

Legendär war O. Walter nicht zuletzt wegen seiner imposanten Autos. Er galt „als der erste in Athen autofahrende Archäologe“ und nahm auch deutsche Archäologen auf seine Touren mit, welche sich vor allem auf Attika und die Peloponnes konzentrierten: „Höchst eindrucksvoll saß er, sehr hoch erhoben über die Umwelt, in einem großen offenen Wagen, mit Kulissenschaltung und Ballhupe außerhalb der Karosserie.“ (Zitate nach E. Jantzen) (**Abb. 10-11**)

Respekt und freundschaftliche Gefühle brachte Walter insbesondere seinem langjährigen Mentor und Kollegen Wilhelm Dörpfeld (1853–1940) entgegen. Dies geht aus zwei Schreiben hervor, von denen das eine im Folgenden hier vollständig abgedruckt und das zweite als Abbildung wiedergegeben ist, wo der Dank über den warm empfundenen Nachruf auf W. Dörpfeld an Peter Goessler gerichtet wird (**Abb. 8-9**):

„Sehr verehrter Freund!

Es jährt sich wieder die Zeit, wo man als dreifacher Gratulant zu Ihnen kommen darf. Dass das Weihnachtsfest und Ihr Geburtstag zusammenfällt, ist besonders schön und bedeutend. Bei Ihnen darf man nicht zählen, der wievielte es ist – und wenn man zählt, so glaubt man es nicht! Aber wünschen wir Ihnen – und uns, dass

Sie rüstig und unentwegt im Schaffen bleiben, sich zur Freude und uns zum Nutzen. Der lehrreiche Ueberblick [sic] über Ihre Arbeiten in Verbindung mit der Griechischen Archäologischen Gesellschaft zeigt, wie Ihre Tätigkeit in das Heroenzeitalter der Archäologie hinaufreicht: als Stammesheros eines Zweiges der Archäologie, der unter uns auf Erden weilt, verehren wir Sie. Viel von dem, was sie [sic] lange Zeit vorher intuitiv vorausgeahnt haben, hat sich bestä[t]igt, bei manchem haben Sie gerne umgelernt, in anderen Fällen verfechten Sie Ihre Ansicht, von deren Richtigkeit Sie tief überzeugt sind, mutig weiter – Heroen sind streitbar und brauchen Kampf! Nun ist aber das „Friedensfest“ und wir erlauben uns, zu dem „Heroenmahl“, das Ihnen einige intime Freunde in Ihrem Heim mit Fräulein von Rohden als „ΑΓΑΘΗ ΤΥΧΗ“ bereiten, einen kleinen Beitrag zu senden. Auch wir werden im Geiste daran teilnehmen und bescheiden uns zunächst auf die besten Wünsche für das kommende Jahr, das uns nicht zuviel „Weltgeschichte“ bringen möge, so dass Sie in gewohnter Weise wieder einen Teil des Jahres auf Ihrem Ihnen so lieben Leukasthaka mit Ihren Studien verbringen können. Wenn auch ich einen Wunsch aussprechen darf, so ist es der, dass es uns vergönnt sein möge, Sie dort aufzusuchen und manche mich interessierende Fragen mit Ihnen durchzusprechen.

Mit wiederholten besten Wünschen und Grüßen
Ihr dankschuldig-ergebener

Otto Walter“ (**Quelle 4**)

Das Schreiben macht deutlich, wie sehr O. Walter den Doyen der deutschen Archäologie als Menschen und Wissenschaftler schätzte. Die politischen Ereignisse der Jahre 1938–1940 taten dieser Beziehung offensichtlich keinen Abbruch. Es ist allerdings nicht überliefert, ob zwischen

«Πατριωτικό Μέτωπο», όπως φαίνεται από ένα διάταγμα στις αρχές του 1934, το οποίο αξίωνε την προσχώρηση όλων των δασκάλων.

Κατηγορίες για ένα υποτιθέμενο μη πατριωτικό φρόνημα του γενικού προξένου της Αυστρίας Ο. Walter ώθησαν τον Αυστριακό πρέσβη στην Αθήνα να αποστείλει στις 21. 5. 1934 λεπτομερή γνωμοδότηση στην Ομοσπονδιακή Καγκελαρία της Βιέννης. Στην εκτενή επιστολή του, η οποία βρίσκεται σήμερα στο αυστριακό Αρχείο του Κράτους, ο πρέσβης σημειώνει ότι, κατά την εκτίμησή του, ο Ο. Walter «[...] αποστρέφεται τα συντηρητικά, αυταρχικά καθεστώτα, έχει αριστερό φιλελεύθερο προσανατολισμό και, συνεπώς, συνδυάζει ένα βαθιά γερμανικό εθνικό φρόνημα, το οποίο καθιστά τη δράση του Πατριωτικού Μετώπου εξαιρετικά αντιπαθή για εκείνον. Ο Δρ Walter φαίνεται, τουλάχιστον όσον αφορά τις απόψεις που έχει εκφράσει ενώπιόν μου, να έχει διατηρήσει αδιάλειπτα πιθανόν από τα νεανικά του χρόνια μια ρητά αθεϊστική, ελευθερία νοοτροπία φοιτητή, στη βάση της ιδέας της Μεγάλης Γερμανίας.» (Πηγή 3)

Σύμφωνα με τα λεγόμενα του ίδιου, ο Ο. Walter απέρριπτε πάντοτε το ενδεχόμενο να γίνει μέλος του Εθνικοσοσιαλιστικού Γερμανικού Εργατικού Κόμματος (NSDAP) ή κάποιας άλλης φίλα προσκείμενης οργάνωσης, γεγονός στο οποίο εντόπιζε έναν λόγο για την επαγγελματική δυσμένεια και τη μη προαγωγή του κατά την περίοδο της δραστηριότητάς του στο ΓΑΙ. Ούτε οι δικές μας έρευνες έχουν αποδώσει μέχρι τώρα κάποια ένδειξη για πιθανή ένταξη του Ο. Walter σε κάποιο κόμμα.

Θρυλικά υπήρξαν επίσης τα εντυπωσιακά αυτοκίνητα του Ο. Walter. Είχε τον τίτλο του «πρώτου αρχαιολόγου που οδηγούσε αυτοκίνητο στην Αθήνα», και στις περιηγήσεις του, οι

οποίες επικεντρώνονταν κυρίως στην Αττική και την Πελοπόννησο, έπαιρνε μαζί του και Γερμανούς αρχαιολόγους: «Άκρως εντυπωσιακή ήταν η εικόνα του όταν καθόταν ψηλά πάνω από το περιβάλλον του και ξεχώριζε μες στο μεγάλο ανοιχτό αμάξι με το κιβώτιο ταχυτήτων και το κλάxon έξω από το αμάξι», (παραθέματα από την Ε. Jantzen) (Εικ. 10-11).

Ο Walter έτρεφε ιδιαίτερο σεβασμό και φιλικά αισθήματα προς τον επί σειρά ετών μέντορα και συνάδελφό του, Wilhelm Dörpfeld (1853-1940). Αυτό προκύπτει από δύο επιστολές, εκ των οποίων η μία αναδημοσιεύεται αυτούσια στη συνέχεια και η άλλη παρατίθεται ως εικόνα. Στη δεύτερη εκφράζει ευχαριστίες προς τον Peter Goessler για τη νεκρολογία του προς τιμήν του W. Dörpfeld, η υποδοχή της οποίας ήταν θερμή (Εικ. 8-9):

«Αξιότιμε φίλε!

Έφτασε πάλι η εποχή του χρόνου κατά την οποία μπορεί κανείς να προσέλθει σε εσάς για να σας συγχαρεί τρις. Το γεγονός ότι τα γενέθλιά σας συμπίπτουν με τα Χριστούγεννα είναι ιδιαίτερα ωραίο και σημαντικό. Στη δική σας περίπτωση δεν είναι αρμόζον να μετρήσει κανείς ποια γενέθλια εορτάζετε – και αν ακόμη μετρήσει, δεν πρόκειται να το πιστέψει! Ας ευχηθούμε, όμως, σε εσάς –και για εμάς– να παραμείνετε σειθαλής και να δημιουργείτε με την ίδια ακάματη διάθεση, προς δική σας ευχαρίστηση και δικό μας όφελος. Η διδακτική επισκόπηση των εργασιών σας από κοινού με την Ελληνική Αρχαιολογική Εταιρεία δείχνει πόσο ψηλά υψώνεται η δράση σας στην εποχή των ηρώων της αρχαιολογίας: Σας λατρεύουμε ως ήρωα-γενάρχη ενός κλάδου της αρχαιολογίας, κι ας ζείτε μαζί μας εδώ κάτω στη γη. Πολλά από όσα είχατε προβλέψει πολύ καιρό πριν χάρη στη διαίσθησή

den beiden Archäologen jemals eine Diskussion über den ‚Anschluss‘ Österreichs und die aggressive Expansionspolitik der Nationalsozialisten stattgefunden hat. O. Walters vermutlich eher kritische Einstellung gegenüber dem ‚Anschluss‘, lässt sich unter anderem einem Schreiben von 1949 entnehmen:

„Als ich nach der Volksabstimmung über den Anschluß Österreichs mit ihm [Walther Wrede] unter vier Augen darüber sprach und erklärte, das 100- ich glaube, ich sagte sogar 110-%ige Ergebnis sei doch weniger Wert als ein 60 oder 70-%iges, bei dem aber alle die Verhafteten und die Juden u.s.w. mitgestimmt hätten; wollte man wissen, ob Österreich in der alten Form weiterbestehen soll oder nicht, so könne man doch die Elemente, die für das alte Österreich charakteristisch waren, nicht von vornherein ausschließen (das sei ebenso, wenn man in Smyrna alle Griechen, Juden, Armenier und Fremden umbringt und dann abstimmt, ob es türkisch, oder griechisch sein soll): da erklärte er: es ist sonderbar, Walter, wir haben doch den gleichen Bildungsgang u.s.w., aber ich kann doch, offenbar infolge meiner Parteierziehung, Ihrem Gedankengang überhaupt nicht mehr folgen!“ (Quelle 5)

Auf weitere Ereignisse aus O. Walters Leben in Athen, die zeigen, dass er seinen Mitmenschen mit Toleranz und Solidarität begegnete, kann hier nur kurz eingegangen werden. Dazu gehört etwa die Aufnahme von Wissenschaftlern jüdischer Herkunft am Athener ÖAI 1933–1938. Aufschlussreich ist hierzu insbesondere

eine kurze Passage aus den veröffentlichten Reiseerinnerungen von Eva Jantzen, der Ehefrau des deutschen Archäologen Ulf Jantzen, die am 22. 11. 1936 notierte: „Die Österreicher sind da toleranter. Sie nehmen netterweise Leute wie uns auf; auch andere Ausländer; und Schwule; und Juden.“ Zu nennen sind auch sein großes Engagement bei den kriegsbedingten Schutzmaßnahmen im Archäologischen Nationalmuseum in Athen (1940/41) sowie die Unterstützung von hungernden Griechen während der deutschen Besatzungszeit 1941–1944.

Die Wertschätzung O. Walters zeigt sich ebenfalls in einem Briefwechsel zwischen leitenden Archäologen der American School of Classical Studies in Athen (ASCSA) vom November 1944, in dem es heißt „[...] the only one who behaved really well was Walter, who was shipped off to Vienna some time back. His wife was left behind because she was in the hospital (where she still is) with heart attacks. We have done and are doing our best to save the personal property of Mr. & Mrs. Walter from being looted. In his case it is nothing more than a return for favours received when things were the other way around.“ (Quelle 6)

Seine Hoffnungen, bald nach Kriegsende zu seiner kranken Frau zurückkehren und das Institut wieder eröffnen zu können, erfüllten sich nicht. Erst 1948, nach dem Tod seiner im Februar desselben Jahrs verstorbenen Frau, kam Otto Walter für kurze Zeit nach Griechenland, um den verbliebenen persönlichen Besitz nach Österreich zu bringen.

σας επαληθεύτηκαν, για κάποια χρειάστηκε να αναθεωρήσετε τις θέσεις σας, σε άλλες περιπτώσεις συνεχίζετε να υπερασπίζεστε με τόλμη την άποψή σας, καθώς είστε βαθιά πεπεισμένος για την ορθότητά της – οι ήρωες είναι μαχητικοί και έχουν ανάγκη την αναμέτρηση! Τώρα, όμως, έχουμε τη «γιορτή της ειρήνης» και ας μας επιτραπεί να συμβάλουμε κι εμείς στο «συμπόσιο των ηρώων», το οποίο προετοιμάζουν για εσάς με την ευχή ΑΓΑΘΗ ΤΥΧΗ κάποιοι στενοί φίλοι από κοινού με τη δεσποινίδα von Rohden στην οικία σας. Θα συμμετάσχουμε κι εμείς νοερά σε αυτό το γεύμα και θα περιοριστούμε προς το παρόν στις πιο εγκάρδιες ευχές μας για το ερχόμενο έτος, το οποίο είθε να μη μας φέρει πολλή «παγκόσμια ιστορία», έτσι ώστε να μπορέσετε να περάσετε πάλι ένα μέρος του έτους στην τόσο αγαπητή σας Λευκάδα-Ιθάκη και να αφοσιωθείτε εκεί στις μελέτες σας. Εάν μου επιτρέπεται να εκφράσω κι εγώ μία επιθυμία, ας είναι να ευτυχίσουμε να σας επισκεφθούμε εκεί και να συζητήσουμε μαζί κάποια ζητήματα που με ενδιαφέρουν.

Με τις καλύτερες ευχές και πολλούς χαιρετισμούς

Διατελώ ευγνώμων και αφοσιωμένος φίλος σας
Otto Walter» **(Πηγή 4)**

Η επιστολή καταδεικνύει πόσο πολύ εκτιμούσε ο O. Walter τον πρύτανη της Γερμανικής Αρχαιολογίας ως άνθρωπο και επιστήμονα. Τα πολιτικά γεγονότα των ετών 1938-1940 δεν επέφεραν προφανώς κάποιο ρήγμα σε αυτή τη σχέση. Δεν παραδίδεται, εντούτοις, κάποια ένδειξη για το εάν οι δύο αρχαιολόγοι συζήτησαν ποτέ σχετικά με την «προσάρτηση» (Anschluss) της Αυστρίας και την επιθετική επεκτατική πολιτική των εθνικοσοσιαλιστών. Η πιθανόν μάλλον κριτική στάση του O. Walter ως προς την

«προσάρτηση» εικάζεται, μεταξύ άλλων, από μια επιστολή του το 1949:

«Όταν συζήτησα κατ' ιδίαν μαζί του [ενν. τον Walther Wrede] μετά το δημοψήφισμα για την προσάρτηση της Αυστρίας, του εξήγησα ότι το αποτέλεσμα του 100% –νομίζω, μάλιστα, ότι είπα 110%– είχε μικρότερη αξία από ένα αποτέλεσμα της τάξης του 60 ή 70% στο οποίο, όμως, θα είχαν ψηφίσει επίσης όλοι οι συλληφθέντες, οι Εβραίοι κ.λπ. Αν ήθελε κανείς να μάθει αν η Αυστρία θα έπρεπε να εξακολουθήσει να υφίσταται στην παλιά της μορφή ή όχι, δεν θα μπορούσε, βέβαια, να αποκλείσει ευθύς εξαρχής τα στοιχεία εκείνα που είναι χαρακτηριστικά για την παλιά Αυστρία (το ίδιο θα ίσχυε αν σκότωνε κανείς όλους τους Έλληνες, Εβραίους, Αρμενίους και ξένους στη Σμύρνη και στη συνέχεια οργάνωνε δημοψήφισμα για το αν πρέπει να είναι τουρκική ή ελληνική): τότε εκείνος δήλωσε τα εξής: Είναι να απορεί κανείς, Walter, έχουμε λάβει την ίδια εκπαίδευση κ.λπ., κι όμως, προφανώς εξαιτίας της κομματικής εκπαίδευσης που έλαβα, δεν είμαι σε θέση πλέον να ακολουθήσω ούτε στο ελάχιστο τον ειρμό της σκέψης σου!»

(Πηγή 5)

Σε περαιτέρω περιστατικά από τη ζωή του O. Walter στην Αθήνα, τα οποία δείχνουν ότι αντιμετώπιζε με ανεκτικότητα και αλληλεγγύη τους συνανθρώπους του, μπορούμε να αναφερθούμε εδώ μόνο εν συντομία. Σε αυτά συγκαταλέγεται, για παράδειγμα, η στελέχωση του ΑΑΙ Αθηνών και με επιστήμονες εβραϊκής καταγωγής στο διάστημα 1933-1938. Ιδιαίτερα κατατοπιστικό, σε αυτό το πλαίσιο, είναι ένα μικρό απόσπασμα από την έκδοση των ταξιδιωτικών αναμνήσεων της Eva Jantzen, συζύγου του Γερμανού αρχαιολόγου Ulf Jantzen, η οποία σημείωνε στις 22.11.1936 τα εξής: «Οι Αυστριακοί εκεί

QUELENNACHWEIS

- (1): Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes der Republik Deutschland, R 60057
- (2): DAI Athen
- (3): Österreichisches Staatsarchiv Wien, Archiv der Republik, Personalakte O. Walter
- (4): DAI, AdZ, Nachlass Wilhelm Dörpfeld, Glückwunschsreiben vom 22. 12. 1938
- (5): DAI, AdZ, Biographica-Mappe Walther Wrede, Beurteilung von W. Wrede durch O. Walter
- (6): ASCSA, HAT Box 13, Folder 3, Brief von R. Young an T.L. Shear vom 3. 11. 1944

BIBLIOGRAPHIE | BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Eichler 1962 | Fittschen 1998 | Jantzen 1986 | Jantzen 1996 | Kankleit 2021 | Karouzou 1965 | Kenner 1988 | Mitsopoulos-Leon 1983b | Mitsopoulos-Leon 1998b | Sporn – Kankleit 2019 | Wlach 1998

SUMMARY

Otto Walter, the long-term director of the Austrian Archaeological Institute at Athens, was one of the most remarkable personalities and scholars of the institute during the difficult years of 1910 and 1945. As the excavator of Elis and Aigeira he is still present in archaeological scholarship, but little is known about his actual life in Athens. Previously unknown archival documents now convey the picture of a liberal and cosmopolitan personality who was respected and trusted from various sides, and who tried to mediate between peoples, nations and religions, as well as different political currents.

επιδεικνύουν μεγαλύτερη ανεκτικότητα. Δέχονται ανθρώπους σαν εμάς, όπως επίσης και ξένους: και ομοφυλόφιλους: και Εβραίους». Αξίζει, επίσης, να σημειωθεί η μεγάλη συνεισφορά του στο πλαίσιο των μέτρων προφύλαξης των εκθεμάτων του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου της Αθήνας (1940/41) τα οποία επέβαλε ο πόλεμος, καθώς και η βοήθεια προς Έλληνες που υπέφεραν από την πείνα κατά τη διάρκεια της γερμανικής Κατοχής (1941-1944).

Η εκτίμηση της οποίας έχαιρε ο Ο. Walter καταδεικνύεται επίσης στην αλληλογραφία τον Νοέμβριο του 1944 μεταξύ αρχαιολόγων που κατείχαν διευθυντικές θέσεις στην Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών στην Αθήνα (American School of Classical Studies in Athen, ASCSA), όπου αναφέρεται ότι «[...]ο μόνος που είχε πραγματικά καλή συμπεριφορά ήταν ο Walter, ο οποίος είχε σταλεί πίσω στη Βιέννη λίγο καιρό πριν. Η γυναίκα του έμεινε πίσω,

επειδή ήταν στο νοσοκομείο (όπου βρίσκεται ακόμη) εξαιτίας των εμφραγμάτων που είχε υποστεί. Κάναμε και εξακολουθούμε να κάνουμε ό,τι καλύτερο μπορούμε για να διασώσουμε την προσωπική περιουσία του κυρίου και της κυρίας Walter ώστε να μην πληγεί από φαινόμενα λεηλασίας. Στην περίπτωση του Walter, δεν πρόκειται για τίποτε παραπάνω από μια ανταπόδοση για τις χάρες που μας είχε κάνει εκείνος όταν τα πράγματα ήταν εντελώς διαφορετικά.» (Πηγή 6)

Οι ελπίδες του να μπορέσει να επιστρέψει μετά το τέλος του πολέμου στην άρρωστη γυναίκα του και να εξασφαλίσει την επαναλειτουργία του Ινστιτούτου δεν ευοδώθηκαν. Μόλις το 1948, μετά τον θάνατο της γυναίκας του τον Φεβρουάριο του ίδιου έτους, ο Otto Walter επέστρεψε για μικρό χρονικό διάστημα στην Ελλάδα, προκειμένου να μεταφέρει στην Αυστρία ό,τι είχε απομείνει από την προσωπική του περιουσία.

ΠΗΓΕΣ

- (1): Πολιτικό Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών της Δημοκρατίας της Γερμανίας, R 60057. Ελληνική μετάφραση: Μ. Χάλαρη
- (2): ΓΑΙ Αθηνών. Ελληνική μετάφραση: Μ. Χάλαρη
- (3): Αυστριακό Αρχείο του Κράτους, Βιέννη, Αρχείο της Δημοκρατίας, προσωπικός φάκελος Ο. Walter. Ελληνική μετάφραση: Μ. Χάλαρη
- (4): ΓΑΙ, Αρχείο κεντρικής διεύθυνσης, Αρχείο Wilhelm Dörpfeld, Ευχετήρια επιστολή της 22. 12. 1938. Ελληνική μετάφραση: Μ. Χάλαρη
- (5): ΓΑΙ, Αρχείο κεντρικής διεύθυνσης, φάκελος Walther Wrede στη συλλογή Biographica, αξιολόγηση W. Wrede από τον Ο. Walter. Ελληνική μετάφραση: Μ. Χάλαρη
- (6): ASCSA, HAT Box 13, Folder 3, Επιστολή του R. Young προς τον T.L. Shear της 3. 11. 1944. Ελληνική μετάφραση: Μ. Χάλαρη